



مباحثی از

مدیریت اسلامی

مجموعه مقالات

جلد اول

دکتر عبدالله جاسبی

جاسبی، عبدالله، ۱۳۲۳ -

مباحثی از مدیریت اسلامی (مجموعه مقالات) / عبدالله جاسبی. - تهران:
دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز انتشارات علمی، ۱۳۷۸ - ۱۳۸۰.
۲ ج.: جدول، نمودار.

ISBN 964-450-077-6 (۱ ج.) : ۸۷۰۰ ریال

ISBN 964-450-139-x (۲ ج.) : ۱۶۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه.

ج. ۱ (چاپ دوم: ۱۳۸۰).

ISBN 964-450153-5 : ۹۰۰۰ ریال

۱. مدیریت (اسلام). ۲. مدیریت -- جنبه‌های قرآنی. الف. دانشگاه آزاد

اسلامی. مرکز انتشارات علمی. ب. عنوان.

۲۹۷/۶۵۸

م ۲ ج / ۶۷ / BP۲۳۲

۸۰-۹۲۶۰ م

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب: مباحثی از مدیریت اسلامی - مجموعه مقالات (جلد اول)

تألیف: دکتر عبدالله جاسبی

چاپ دوم: پاییز ۱۳۸۰

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

ناشر: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ دانشگاه آزاد اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۵۰-۱۵۳-۵

قیمت: ۹۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

پیشگفتار

پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی، یکی از مقوله‌هایی که مدنظر و خواستگاه مسؤولین نظام و امت مسلمان ایران قرار گرفت، اسلامی شدن امور و هماهنگی آن با آموزه‌های مکتب نجات‌بخش اسلام بود. در این راستا، بحث اسلامی شدن به قلمرو علوم اجتماعی و به‌ویژه در زمینه‌های کاربردی آن نیز کشیده شد.

از آنجا که طرح مباحث نظری، دیدگاه‌های نو، تبادل نظر و نوآوری در قلمرو علوم، اساساً رسالت دانشگاه‌ها و مراکز علمی است، بنابراین در مراکز علمی کشور اعم از حوزه و دانشگاه توجهی خاص به امر اسلامی شدن معطوف گشت. از جمله اولین مباحث مطرح شده در این زمینه، بحث پیرامون مدیریت اسلامی و شاخه‌های مختلف آن بود که به سبب کاربردی بودن، با جدیت و توجه بیشتری پیگیری می‌شود. از عملکردهای مناسب در این حوزه، می‌توان به تدریس دروس مدیریت اسلامی، تشکیل دوره‌های آموزشی، برگزاری همایش‌ها و اقداماتی از این دست اشاره کرد.

دانشگاه آزاد اسلامی نیز در راستای رسالت یاد شده و همچنین به تبع مسؤولیتی که در فلسفه وجودی آن نهفته است، به‌عنوان نهادی برآمده از متن انقلاب، از جمله مراکز علمی کشور بود که به موضوع مدیریت اسلامی توجهی خاص مبذول داشته و به طرق مختلف، نظیر آموزش دروس مدیریت اسلامی، بدین امر اهتمام ورزیده است.

با توجه به اینکه دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلات تکمیلی و تخصصی، اکثراً در آینده به امر مقدس آموزش می‌پردازند و می‌باید به دروسی که در آینده آموزش می‌دهند تسلط و احاطه داشته و به یافته‌های امروزی مجهز باشند، لذا در جهت تحقق این امر، سال‌هاست کلاس درس «مبانی فلسفی مدیریت از دیدگاه اسلام» برای دانشجویان دوره دکتری رشته‌های مدیریت در دانشگاه آزاد اسلامی تشکیل می‌گردد و از آغاز، مسؤولیت برگزاری این دوره درسی نیز به عهده نگارنده بوده است.

در ابتدای کار برای درس یاد شده منابع و مآخذی در دست نبود و اگر مطالبی نیز وجود داشت، به صورت موردی و یا پراکنده یافت می‌شد و نمی‌توانست بر خواسته‌های اساسی و طرح درس مورد نظر انطباق یابد و آنچه که مناسب و ضروری به نظر می‌رسید و مدنظر قرار داشت، فراتر از امکانات موجود بود. بنابراین تصمیم گرفته شد تا براساس نیازها و محدوده مواد آموزشی، نسبت به جمع‌آوری و تدوین مباحث مورد نظر و ضروری اقدام گردد؛ و در این مسیر حتی‌الامکان سعی شد تا به منابع مختلف و متعدد رجوع شود و علاوه بر

آیات، احادیث و روایات، از اکثر متون معتبر اسلامی و آراء و نظریات و آثار اندیشمندان مسلمان که به نحوی با موضوع مرتبط باشند نیز نهایت استفاده به عمل آید. ناگفته نماند که در این راه همدلی و همکاری دانشجویان اهمیتی ویژه داشته و علاقه و تلاش آنان نیز موجب دلگرمی و تشویق بوده است.

مقاله‌هایی که در این مجموعه ارائه شده‌اند، بخشی از مباحث تدوین شده به صورت مذکور به شمار می‌آیند و ترتیب ارائه آنها به نحوی است که در ابتدا مباحث پایه و کلان، نظیر اهمیت و ضرورت مدیریت از نظر اسلام و اصول و مبانی فلسفی عقیدتی مطرح گردیده و سپس مطالب مشتقه و کاربردی - مانند تصمیم‌گیری - آورده شده و در انتها نیز تعدادی از مقاله‌های موردی و مستقل درج گردیده است. هر چند ممکن است که برخی از اینها مستقیماً به مباحث مدیریت اسلامی ارتباط نیابند، ولی به لحاظ آشنایی و از جهت مقاصد مقایسه‌ای، طرح آنها مفید به نظر رسیده است.

همان‌گونه که اشاره شد، در این مجموعه فقط تعدادی از مباحث تحت عنوان جلد اول ارائه شده و به خواست و یاری خداوند متعال در آینده نزدیک مباحث دیگری در جلدهای بعدی تقدیم خواهد شد. آنچه که مسلم است مجموعه ارائه شده خالی از اشکال نیست و به همین سبب از تمامی صاحب‌نظران، اساتید، دانشجویان، مدیران و دست‌اندرکاران موضوع، استدعا دارد تا با نظرات اصلاحی خود، ما را در رفع کاستی‌ها یاری رسانند و پیشاپیش تشکر خالصانه نگارنده را بپذیرا باشند.

در خاتمه از همکاری و همراهی تمامی افرادی که در تدوین این مجموعه نقش داشته‌اند، تقدیر و تشکر می‌گردد.

پاییز ۱۳۷۸
عبدالله جاسبی

فهرست

صفحه	عنوان
۱	۱- مقدمه‌ای بر مباحثی از مدیریت اسلامی
۵	۲- ضرورت و اهمیت مدیریت از نظر اسلام
۱۵	۳- اصول و مبانی فلسفی عقیدتی در مدیریت اسلامی
۲۹	۴- مبانی ارزشی در حکومت و نظام تشکیلاتی اسلام
۴۱	۵- انسان از نظر اسلام
۶۱	۶- انسان و از خود بیگانگی انسان از دیدگاه اسلام
۸۷	۷- مبانی رفتار انسان از دیدگاه اسلام
۱۰۵	۸- انگیزش در مدیریت اسلامی
۱۲۱	۹- شورا و مشاوره در مدیریت اسلامی
۱۵۱	۱۰- تصمیم‌گیری در مدیریت، الگوی تصمیم‌گیری الهی - عقلایی
۱۷۱	۱۱- نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی
۱۸۵	۱۲- اهمیت بهره‌وری با تأکید بر بعد فرهنگی آن
۱۹۵	۱۳- ایجاد تغییر پایدار، ظهور دوباره هنجارها و ارزش‌های اسلامی
۲۱۵	۱۴- نقش مساجد در اداره امور عمومی
۲۲۹	۱۵- بررسی علل افتدار و انحطاط اقتصادی جوامع اسلامی
۲۳۹	۱۶- نقد و درآمدی بر «مارکسیسم و بوروکراسی»

مقدمه‌ای بر مباحثی از مدیریت اسلامی

در زمینه مدیریت اسلامی، گرچه تا به حال سخنرانی‌هایی ایراد شده و مقالاتی به رشته تحریر درآمده، اما چه در زمینه نظری و چه در زمینه کاربردی، کار مدون و منظمی که قابل ارائه در سطوح دانشگاهی بوده و پاسخگوی سؤالات و مشکلات مدیریت در جامعه اسلامی به‌طور عام و در سازمان‌ها و مؤسسات به‌طور خاص باشد، صورت نگرفته است. از جمله دلایل این کمبود و نارسایی، یکی درگیری بیش از حد اساتید متعهد و متخصص این رشته در کارهای اجرایی و مربوط به انقلاب و دیگری بینش و دانش وسیع چند بعدی و چند جانبه‌ای است که چنین کار مهمی آن را طلب می‌کند.

به اعتقاد نگارنده تدوین مطالب مربوط به مدیریت اسلامی از یک طرف نیازمند بهره‌گیری از نظریات دانشمندان و کارشناسان علوم اسلامی و از طرف دیگر همکاری متخصصان در رشته‌های مختلف مدیریت و علوم انسانی می‌باشد تا آنچه عرضه می‌گردد، هم از نظر اسلامی معتبر و به‌دور از هر گونه اجتهادهای شخصی و نظرات شبهه‌انگیز شود، و هم از نظر علمی پاسخگوی مسائل پیچیده و چند بعدی جامعه اسلامی، در زمینه‌های تشکیلاتی و روابط انسانی باشد. طبیعی است که چنین مبحثی قبل از هر چیز نیازمند مقایسه، تطبیق و تجزیه و تحلیل دیدگاه‌های مدیریت در اسلام با دیدگاه‌های مدیریت در سایر مکتب‌ها و گرایش‌های فکری می‌باشد.

بنابراین، افرادی که در قلمرو مدیریت اسلامی کار می‌کنند لازم است علاوه بر آشنایی با معارف و دیدگاه‌های اسلامی با مکاتب مدیریت و اصول و مبانی سازماندهی و رهبری که امروز در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود نیز آشنایی داشته باشند. عدم آشنایی با معارف و متون اسلامی این خطر را دارد که آنچه قبلاً در ذهن خود در ارتباط با مباحث مدیریت ساخته و پرداخته‌ایم و به‌صورت یک قالب و الگو درآورده‌ایم، مبنای کار قرار داده و به دنبال آیات و احادیثی بگردیم که این قالب و الگو را تأیید نماید و در واقع منابع اسلامی را به گونه‌ای جستجو کنیم و انتخاب نماییم که توجیه‌گر ذهنیات از پیش ساخته و پرداخته ما باشد. عدم آشنایی با دانش مدیریت نیز این خطر را دارد که کارشناس اسلامی یا فردی که

فقط با معارف اسلامی آشنایی دارد، نداند در منابع اسلامی به دنبال چه چیز بگردد و چه مباحثی را مورد توجه قرار دهد. زیرا او به دلیل عدم شناخت، نمی‌داند که در قلمرو مدیریت درباره چه صحبت می‌شود و دامنه و محدوده آن چیست و به عبارت دیگر، او هدفی را که می‌باید دنبال کند، نمی‌شناسد. بنا به دلایل یاد شده، بعد از پیروزی انقلاب، مقالات یا کتاب‌هایی را ملاحظه می‌کنیم که تحت عنوان مدیریت اسلامی به رشته تحریر درآمده ولی با موضوع مدیریت یا به کلی بی‌ارتباط است، یا ارتباط کمی دارد و از مطالعه آنها، آشنایی چندانی با مسئله مدیریت در اسلام حاصل نمی‌گردد.

با توجه به نکات فوق، برای استخراج و تدوین مباحث مدیریت اسلامی، یا بایستی در جست‌وجوی افرادی بود که هم در منابع و معارف اسلامی و هم در دانش مدیریت دارای تخصص باشند و یا اینکه گروهی از کارشناسان متخصص در هر یک از دو زمینه را گردآورد، تا روی موضوع مدیریت اسلامی کار کنند و بدین ترتیب از هر دو نوع برخورد ناقص با مسئله و خطراتی که بیان شد، احتراز شود. نگارنده پس از پیروزی انقلاب اسلامی همواره به دنبال فرصتی برای تنظیم و تدوین چنین مجموعه‌هایی بوده است. علاوه بر تحقیق و مطالعاتی که در این خصوص انجام شده، تجربه مدیریت‌های پس از انقلاب نیز مشوقی برای اقدام به این کار مهم به حساب می‌آمده است. در سال‌های ۶۰ و ۶۱ در مسؤلیت معاونت برنامه‌ریزی نخست وزیر و دبیر کلی سازمان امور اداری و استخدامی، فرصت‌هایی دست داد که گروه‌های مختلفی برای این منظور تشکیل گردد و از جمله آنها تشکیل ستادی به منظور تدوین مدیریت و سازماندهی بر مبنای ارزش‌های اسلامی در سال ۱۳۶۱ بود. گرچه ستاد یاد شده به دلایلی نتوانست برنامه‌های خود را دنبال نماید، اما مطالب جالب و مهمی را جمع‌آوری نمود که در این مجموعه از آنها نیز بهره‌گیری شده است.

مجموعه‌ای که تقدیم می‌گردد، عمدتاً درباره مبانی مدیریت اسلامی است، تا با بهره‌گیری و استفاده از آن بتوان مدیریت کاربردی را نیز طراحی نمود. بدیهی است تدوین مدیریت اسلامی قبل از هر چیز نیازمند چنین مبانی و اصولی است که سنگ اول و ستون اصلی آن را تشکیل می‌دهد. در تهیه و تدوین این مجموعه، علاوه بر استفاده از دانش و تجربه مدیریت، از کلیه مقالات و کتبی که قبل یا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در این زمینه نوشته شده و نیز کتبی که مستقیم یا غیرمستقیم به این موضوع ارتباط پیدا می‌کرده، استفاده شده است. اما هنوز تا یک مجموعه جامع، منظم و منسجم که مدیریت اسلامی را به صورت یک سیستم طراحی شده ارائه دهد، فاصله زیادی دارد و به همین دلیل نام آن «مباحثی از مدیریت اسلامی» گذارده شد.

امید است این مجموعه با کمک کارشناسان اسلامی و متخصصان متعهد، کامل‌تر و جامع‌تر شود و ان شاء الله بتواند در آینده پاسخگوی نیازهای این رشته - هم از نظر تئوری و هم از نظر کاربردی - باشد.

در خاتمه یادآوری می‌شود، مطالب این مجموعه در طول سال‌های گذشته و در محافل گوناگون علمی مطرح و به صورت‌های مختلف تدریس شده و بارها مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و همچنین مباحث آن به صورت مقالات مستقل در مجله‌های علمی و پژوهشی به چاپ رسیده است. با این وجود، هیچ‌گونه ادعایی مبنی بر عاری بودن آن از سهو و خطا نیست، لذا همانگونه که در پیشگفتار نیز تأکید شده، از اساتید و دانشجویان، به خصوص متخصصان علوم اسلامی، تقاضا می‌شود تا با مطالعه دقیق، هر نوع اشکال و ابهام را تذکر داده و با راهنمایی‌های ارزشمند خویش، نویسنده را در اصلاح و تکمیل مطالب یاری فرمایند.

از خداوند بزرگ می‌خواهم تا قلم نگارنده را از لغزش و انحراف مصون و محفوظ نگهدارد و این سعی ناچیز را که امید است در جهت او و برای او باشد بپذیرد.

دکتر عبدا... جاسبی در سال ۱۳۲۳ در تهران چشم به جهان گشود. دوران تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در مدارس دولتی تهران به اتمام رساند و در سال ۱۳۴۵ در هنرسرای عالی تهران در رشته مهندسی پذیرفته شد و توانست با احراز رتبه نخست، نشان درجه اول فرهنگ را دریافت کند و به عضویت هیئت علمی دانشگاه درآید. وی همزمان با تحصیل در دوره متوسطه، مبارزه خود علیه رژیم شاه را آغاز کرد.

در سال ۱۳۵۱ با افزایش خفقان رژیم پهلوی، تحت پوشش ادامه تحصیل به خارج از کشور رفت و ضمن همکاری با گروه‌های اسلامی مخالف رژیم، به ادامه تحصیل پرداخت و توانست دانشنامه تحصیلات خود را در رشته مدیریت صنعتی در سال ۱۳۵۴ از دانشگاه آستون انگلیس و دکترای مدیریت تولید و تکنولوژی را در سال ۱۳۵۸ از همان دانشگاه دریافت دارد.

دکتر عبدا... جاسبی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به ایران بازگشت و در کسوت عضویت هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران و مسئولیتهای مختلف اجرایی از جمله معاونت دبیرکل حزب جمهوری اسلامی در برنامه‌ریزی، جانشین دبیرکل حزب جمهوری اسلامی در هیئت اجرایی، معاونت نخست وزیر در امور طرح‌ها و برنامه‌ها (کابینه شهید رجایی)، معاونت نخست وزیر و دبیرکل سازمان امور اداری و استخدامی (در کابینه‌های شهید دکتر باهنر و آیت‌الله مهدوی کنی)، معاونت نخست وزیر در امور بازسازی نیروی انسانی (کابینه مهندس میرحسین موسوی) و رئیس کمیسیون مدیریت ستاد انقلاب فرهنگی به فعالیت پرداخت. در سال ۱۳۶۱ با حکم حضرت امام (ره) به عضویت شورای عالی انقلاب فرهنگی درآمد و ریاست دانشگاه آزاد اسلامی را بر عهده گرفت. دانشگاه آزاد اسلامی، اکنون به‌عنوان بزرگترین دانشگاه حضوری جهان با یکصد و پنجاه واحد و مرکز دانشگاهی در سراسر کشور و دو واحد در خارج از کشور، یکی از کارآمدترین و گسترده‌ترین مراکز دانش پژوهی در جهان به‌شمار می‌آید. انتخاب دکتر جاسبی، رئیس دانشگاه آزاد اسلامی، به‌عنوان عضو و رئیس شورای اجرایی اتحادیه دانشگاههای جهان اسلام و همچنین عضو هیئت اجرایی انجمن بین‌المللی دانشگاههای جهان، در این راستا است.

دکتر جاسبی با دارا بودن مرتبه استادی، علی‌رغم مشاغل سنگین اجرایی و مسئولیتهای متعدد، از کار نوشتن غفلت نکرده و کتاب‌ها و مقالات علمی متعددی به رشته تحریر در آورده است. از کتابهای ایشان تابحال ۲۱ جلد منتشر شده است که بیشتر آنها بارها تجدید چاپ شده است. همچنین از ایشان مقالات علمی و پژوهشی فراوانی به زبان‌های فارسی و انگلیسی در نشریات معتبر علمی داخلی و خارجی به چاپ رسیده است. دکتر جاسبی از قریحهٔ سرودن شعر نیز برخوردار بوده و مجموعه‌ای از اشعار وی نیز در دست چاپ می‌باشد.

ISBN 964-450-153-8



9 89644 50153 1